

95,8 % от нанесените икономически щети са следствие на природните бедствия. Този голям процент може да се дължи и на факта, че в данните на НСИ липсва информация за стойността на голяма част от нанесените щети в други групи кризисни събития. Въпреки това стойността на щетите от природни бедствия не е за подценяване, тъй като от една страна и тук няма данни за стойността на голяма част от нанесените щети, и от друга – обявената стойност възлиза на 20 165 060 лв.

В заключение може да се обобщи, че тенденцията през последните години е към повишаване на броя на наводнения в страната ни, което от една страна се дължи на глобалните промени в климата, който води до появата на все повече бури и наводнения и в световен мащаб, а от друга – от ненавременни взети мерки за ограничаване на размерите на засегнатите територии и нанесени щети. От своя страна освен социално-икономическите последици от тези бедствия, те водят и до генериране на все повече свлачища и склонови процеси. Това подсказва, че е необходим цялостен управленски подход за бедствията, който да отдава съответно внимание на уязвимостта на страната към бедствия, въздействието и обхвата на щетите, взаимовръзките между различните видове бедствия, а също така и въздействието на тези явления върху човешкото развитие и икономиката на страната.

Използвана литература:

[1] Специализирано статистическо изследване за информационно осигуряване за ранното предупреждение, планирането и управлението на страната при кризи – 2006 г., НСИ (<http://www.nsi.bg>)

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИИ СЪС СЪХРАНЕНИ ПРИРОДНИ ЛАНДШАФТИ ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕ НА ЕКОТУРИСТИЧЕСКИ МАРШРУТИ

д-р Десислава Алексова

Резюме: В доклада е направен анализ на дефинициите и критериите за устойчив, отговорен и екологичен туризъм, въз основа на изследвания на водещи световни организации, свързани с устойчивото развитие и туризма. Анализирани са конкретни проекти за екотуристически маршрути, като са отчетени недостатъците в практиката и необходимите мерки, които трябва да бъдат предприети. Даден е добър пример за екотуристически маршрут, който да допринесе за устойчивото развитие на крайгранични територии в Средните Родопи.

Ключове думи: устойчиво развитие, устойчив туризъм, екотуризъм, екопътека, биоразнообразие, ландшафт

Концепцията за устойчиво развитие налага нов поглед върху туризма, носочен към човека и личността, отговорно отношение към околната среда и уязвимите екосистеми. Все повече в практиката се налагат понятия като „солидарен“, „етичен“, „отговорен“, „мек“, „екологичен“, „зелен“ туризъм. Според Международната екотуристическа общност (TIES)¹ „Отговорният“ туризъм намалява до минимум негативните икономически, социални и екологични влияния; генерира по-високи икономически облаги за местното население и подобрява работните условия; ангажира местните общности при вземането на решения, които касат техния живот и възможности; допринася за опазването на природните ресурси и културно-историческото наследство; грижи се за повече приятни изживявания на туристите, посредством по-пълноценни контакти с местното население и по-голяма съпричастност към местната култура, бит и традиции и последиците върху околната среда; осигурява достъп за хора с увреждания; ориентиран е към културните ценности; съдейства за респекта между туристите и домакините и изгражда доверие у местните общности.

Концепцията за устойчиво развитие се свързва и с устойчивия туризъм, който е насочен към ефективно управление в използването на ресурсите с цел тяхното опазване. Устойчивият туризъм се приема и разбира твърде често в практиката по различен начин, като много от реализираните проекти са далеч от неговата същност. Необходимо е да се прилагат определени критерии за устойчивост, посочени в документи на различни международни и наши организации. Като пример могат да се посочат т.н. „глобални“ международни критерии за устойчивост, които да послужат в практиката на всички форми на туризъм. Глобалните критерии обхващат няколко направления: ефективно устойчиво управление; максимално увеличаване на социалните и икономически облаги за местното население и минимизиране на отрицателните влияния; максимално увеличаване облагите за културно-историческото наследство и минимизиране на отрицателните влияния; максимално увеличаване облагите за околната среда и минимизиране на отрицателните влияния, включително опазване на природните ресурси, намаляване на замърсяването, опазване на биоразнообразието, екосистемите и ландшафта².

Световната туристическа организация (WTO) дефинира понятието устойчив туризъм по следния начин: „устойчивият туризъм се предвижда като водещ за управление на всички ресурси по такъв начин, че икономическите, социалните и естетическите потребности могат да бъдат изпълнени, като се запазят културната цялост, основните екологични процеси, биологичното разнообразие и поддържащите системи“. [7]

¹ The International Ecotourism Society (TIES) – Международна екотуристическа общност, Във: <http://ecotourism.org/webmodules/webarticlesnet>

² WTO, The Partnership of Global Sustainable Tourism Criteria (a part of the response of tourism community to the global challenges of the United Nations' Millennium Goals).

В аспекта на устойчивото развитие се поставят и проблемите на екотуризма, разглеждан като "отговорно пътуване до природни области, което не вреди на околната среда и допринася за благосъстоянието на местното население"³. От него става ясно, че Екотуризмът се осъществява в природна среда и в същото време се стреми възможно най-малко да я изменя. Същевременно бизнесът си поставя за цел да подкрепя местното население и по този начин се създава една устойчива схема на развитие с минимално ползване на ресурси и едновременно инвестиция за тяхното опазване.

Ценен ресурс за туризъм, макар все още не достатъчно популярен у нас, представлява също така пейзажът. Необходимостта от опазването му произхожда от факта, че той е особено уязвим в следствие на интензивното развитие през последните години и в същото време все още не е достатъчно разпознат като основен ресурс за туристическия бизнес в България. Пейзажът не е просто един механичен сбор от природни дадености с геоложка история. Той има и своята човешка история и живот, своят собствен потенциал, своята естетика. В него по най-естествен начин съжителствуват природно и антропогенно, геология и екосистеми, иригационни и пътни съоръжения и човешки поселения. Самите хора с техните традиционни поминъци са същностна част от живота, миналото и бъдещето на един пейзаж. Това хармонично и спокойно лице на пейзажа, с неговите послания, е определило и отношението към пейзажа в развитите страни. [4]

България е страна със сравнително малка по площ територия, но разполагаща с обширни природни комплекси, незасегнати от индустриалното развитие. Тези територии разполагат с разнообразни природни ресурси, ценни от консервационна и пейзажна гледна точка и притежават значителен потенциал за развитие на посочените по-горе видове туризъм.

Изграждането на екотуристически маршрути, спазващи критериите за устойчив и отговорен туризъм е един от механизмите за успешно управление на територии с уникални природни ресурси и характерни ландшафти, който би могъл да допринесе за опазването на биоразнообразието, екосистемите и пейзажа, както и за подпомагане на известна степен на местното население. Значимостта им като специализиран туристически продукт е оценена още по време на Международния екотуристически форум, проведен в София през 2003 г. „Екотуризъм – естествено България“. По време на форума по проект „Опазване на биологичното разнообразие и икономически растеж - II“ бяха връчени няколко награди за иновационни екотуристически проекти, именно на подобни маршрути: „Защитените територии – скритите перли на Родопите“ – кръгов екотуристически маршрут на Екоорганизация „Родопи; „От Ахтопол до Ябълково“ – екотуристически маршрути, базирани на защитени територии и обекти в района на Южното черноморско крайбрежие и Странджа на Бургаска асоциация за екологичен и селски туризъм (БАЕСТ); „Екопътека до водопада на Горица и Соколов изглед“ на Съвета по туризъм в Сепарева баня; „Екомаршрути в Пирин“ на Пирински туристически форум. Разработването и реализирането на екотуристически маршрути продължава и със стартирания по-късно проект BG 0202.02 „Развитие на българския екотуризъм“ на Програма ФАР. [6]

Един от първите успешни примери за изграждане на екотуристически маршрути представлява Националната програма „Български екопътеки“ на Българската асоциация за селски и екологичен туризъм (БАСЕТ). Това са специално устроени, най-често кръгови маршрути в непристъпни и живописни местности в планински и полупланински райони със съхранена природа, които включват съоръжения за преодоляване на трудни участъци, с цел да се видят отблизо недостъпни природни феномени - ждрела, причудливи скални форми, водопади и др. За успешното реализиране на програмата е създадена система от критерии за подбор на местата и начина на изграждане на екопътеките. Системата включва общо 20 критерия, някои от които са: висока степен на съхраненост на първични атрактивни природни структури; висока степен на природно разнообразие; бърза и контрастна смяна на различни

природни териториални комплекси; добро съчетание на атрактивни скали, вода и растителност; лесно отстраняими и възобновими антропогенни нарушения; ниска пропускателна способност на маршрута, с цел минимизиране на антропогенното въздействие; наличие на подходящи места за почивка и краткотраен отдих; свеждане до минимум привнасянето на изкуствени елементи; осигуряване на безопасност при придвижването в труднодостъпни места; набелязване и реализиране на различни противоерозионни и като цяло природозащитни дейности; максимално използване на участъци със здрави скали с оглед ограничаване по косвен път на почвената ерозия; като елементи на екопътеките да бъдат използвани антропогенни елементи – чешми, кладенци, манастири, параклиси и др., дори малки селища със запазен архитектурен облик; пълно съблюдаване на статута на защитените природни обекти (според закона) и др. Според тези критерии екопътеки в резервати не могат да се изграждат. [1]

След реализирането на програмата „Български екопътеки“, БАСЕТ се насочва към ландшафтните паркове, които в зависимост от местоположението си биват: крайречни, крайпътни и среднопланински, а спрямо водещия природен компонент – лесопаркове, хидропаркове и геопаркове. Асоциацията създава мрежа на европейските геопаркове, с акцент върху неживата природа - общо 25 на брой, сред които два геопарка в Гърция и един в Румъния. Своеобразен туристически продукт представляват наследствените пътеки – илюстриращи културно-историческото наследство на България. [9]

Само за няколко години редица неправителствени организации и институции (главно общини) по примера на Националната програма „Български екопътеки“, но без точно определени критерии за екологосъобразност и безопасност, със средства по различни донорски порграми, изградиха множество екопътеки на територията на цялата страна.

Поради спекулациите с понятието и недостатъчната надеждност и целесъобразност на голяма част от тези т. нар. екопътеки, на 26 май 2006 г. асоциация „Планини и хора“ учреди Национална кръгла маса „Екопътеките в България“, с участието на председатели от дирекциите на природни и национални паркове, НПО, Държавната агенция по туризъм, екологични сдружения, институции и финансиращи организации. Липсата на точно определение на термина „екопътека“ насочи участниците в конференцията заедно да набележат примерни критерии: логичен маршрут, базиран на съществуващи пътеки; познавателен характер; природосъобразност; собственост и стопанисване; стандарт за безопасност; устойчивост; достъпност; продължителност, трудност. Предложено беше да се определят районите в страната в които би било добре да има подобни маршрути, тъй като са изградени редица пътеки с нелогични трасета, създадени вероятно с единствената цел да се усвоят дадени финансови средства, като по този начин се спекулира от една страна с доверието на донорите от друга с това на туристите. Темата за начина по който би трябвало да се строят екопътеките е също много важна, тъй като са на лице пътеки в чиито строеж са използвани бетон и арматура или при направата им не е следван стандарт за безопасност. Порочна практика в България е екопътеките да не се стопанисват и поддържат (с отделни изключения), при което в даден момент стават опасни за туристите. Този факт налага собственика да бъде обявен и изяснен. В заключение от дискусиата бе решено формулираните примерни критерии за „екопътека“ да бъдат предадени на работна група, която да разработи проектонаредба, регламентираща изграждането, поддържката и собствеността на екопътеките⁴. До момента обаче подобна група не е сформирана, няма ясен регламент за дефиниция на термина, нито е приет някакъв нормативен документ.

Устойчивост на продукта и минимизиране на негативите при екотуристическите маршрути може да се постигне, когато е на лице ясен регламент относно проектирането и изграждането им, когато не се работи „на праче“, с цел усвояване на финансови средства, а

³ Дефиниция на Международната екотуристическа общност

⁴ Отчет на Асоциация „Планини и хора“ от учредената на 26.05.2006 г. Национална кръгла маса „Екопътеките в България“.

съществува ясна визия относно предназначението и бъдещата им експлоатация и се спазват критериите за устойчив и отговорен туризъм.

Добър пример за машабен трансграничен маршрут, целящ да допринесе за устойчивото развитие на планински територии със съхранен ландшафт, уникални природни и антропогенни ресурси и богато биологично разнообразие е проектът по Програма ФАР–Трансгранично сътрудничество „Биоразнообразието в Родопите – предпоставка за създаването на нови туристически продукти“. Проектът е на стойност 285 473 евро, изпълнен от Регионална туристическа организация „Родопи“, в партньорство от българска страна с Община Чепеларе, Община Смолян, Съвет по туризъм – Рудозем, Местен съвет по туризъм – с. Могилница, Съюз на хотелиерите, ресторантьорите и търговците – Чепеларе, а от гръцка страна – Съюз на местните власти в префектура Ксанти. Територията, на която са изпълнени дейностите по проекта включва части от три български общини: Чепеларе, Смолян и Рудозем и две гръцки префектури – Ксанти и Драма. [5]

По протежение на маршрута се разкриват атрактивни пейзажи, съчетаващи водни каскади, живописни каньони с високи скални образувания и отвесни ждрела, планински езера. В Родопите е развит и селският туризъм, включващ посещение и престой в къщи, където туристите могат да се включат в различни дейности на стопаните като участие в бране на плодове и зеленчуци, събиране на гъби и билки, приготвяне на храна съгласно местните традиции, наблюдение или участие в местни занаяти и обичаи и др. На гръцка територия трасето пресича най-високата част на планината, където се намира най-големият водопад в Родопите – Ливадидис и отвежда до гр. Паранести. По този начин се осъществява пряка връзка между два успоредни трансевропейски пешеходни маршрута – Е6, който минава през Гърция, и Е8, пресичащ България. Съществува идея целият маршрут да бъде разделен на участъци, които да се категоризират по степен на достъпност от една до три обувки, т.е. когато в даден участък има знак една обувка това означава, че там ще може да минават хора с нормална подвижност и с нормални навици за пешеходно ниво в планината; при две обувки – известна степен на трудност, а при три обувки – по-трудни изкачвания, където, се налага хващане с ръка за съседен камък, дърво и т.н.

Общата дължина на екомаршрута в българската част на Родопите е 180 км. Край всяка от природните забележителности и в близост до защитените местности и резервати са изградени и монтирани: 12 беседки, 8 заслона, 20 покрити пейки, 15 беседки с барбекю, 12 тоалетни и 15 чешми. Благоустроени и обезопасени са площадки към панорамни гледки, създадени са 6 паркинга, монтирани са винилни транспаранти по пътя Асеновград – Пампорово. Поставени са 25 билборда с подробна информация за природните забележителности, защитените местности, резерватите, видовете съоръжения и тяхното местоположение по всеки от отделните участъци на маршрута. Цялото трасе може да бъде преминато за 14 дни от добре подготвени туристи, като за по-лесен достъп и безопасност на посетителите са прокопани пътеки в по-трудни участъци, направени са стълби и парапети на по-острите места, така че да могат да се движат хора с различна степен на подготовка. Целият маршрут е маркиран със зелен цвят, съгласно стандартите на Българския туристически съюз (БТС).

Дейностите по проекта включват **реконструкция на съществуващи пътеки** по маршрута: с. Хвойна – с. Орехово – Слънчеви поляни – Чудните мостове – вр. Персенк – вр. Мечи чал – вр. Снежанка – Смолянски езера – вр. Червената скала – Резерват Сосковчето – вр. Кайнадина – пещерите Голубовица и Ухловица – с. Могилница – с. Арда – местността Граница, откъдето продължава в гръцка територия, покрай вр. Ставна към водопадите Лепидас, Св. Варвара и Левадитис, за да завърши в с. Паранести, където пресича съществуващия трансевропейски пешеходен маршрут Е6, както и създаване на

нови туристически пътеки покрай граничното било от Ардин връх – покрай вр. Ком – с. Поляна – с. Мочуре – м. Каша – вр. Циганско градище – м. Съдилището – Бабина чука до прохода Елидж, откъдето маршрутът може да бъде продължен към с. Димарио и гр. Ставропули в Гърция. [5]

Целта на проекта е да създаде възможност за успешно предлагане на европейския пазар на нови туристически продукти въз основа на богатото биологично разнообразие на Средните Родопи. По този начин ще се подпомогне повишаването на конкурентноспособността на местния туристически бизнес и ще се привлекат повече туристи, а така ще нарастват и доходите на онази част от местното население, която е ангажирана или осъществява дейности, свързани с туризма. За успешната реализация на екомаршрута ще е нужно и отварянето на пътя Смолян – Арда – Паранести и влизането в Шенген, за да може туристите безпрепятствено да минават в Гърция. В перспектива е удължаването на маршрута до Пловдив, като по този начин ще се свърже Тракия с Егейско море.

Концепцията за устойчивото туристическо развитие привлича все повече вниманието, като се акцентира върху баланса, който трябва да се постигне между туризма и останалите реални и потенциални дейности – туризъм, който се развива в определена територия по такъв начин и в такъв мащаб, че да остане жизнеспособен за неопределен период от време, без да разруши или промени средата, в която съществува (социо-културна и природна), като съдейства за успешното развитие на всички останали дейности и процеси. Много съществен и важен е мониторингът на туристическото развитие, чиято цел е правилното прогнозиране и планиране, които да позволят адекватни и навременни реакции преди проявлението на някои отрицателни последици с причиняване на трайна вреда в туристическата дестинация. Мониторингът е една от слабите страни на българския туризъм и това се отразява и на неговото устойчиво развитие.

ЛИТЕРАТУРА

1. ПЕТРОВ, П., А. Киселкова. Теоритични основи за формиране и реализиране на национална програма „Български екопътеки“. – Във: Сборник доклади от международна научна конференция „100 години география в Софийския университет“, София, 14-16 май 1998.
2. ПОПЙОРДАНОВ, Л. SWOT анализ на алтернативния туризъм в България; София, 2008.
3. ПОПЙОРДАНОВ, Л. Туризмът в българските села и Европейския съюз. Workshop 3: Rural tourism; Bulgaria Dream Area, 10-11.01.2007, София, 2007.
4. ПОПЙОРДАНОВ, Л. Зелен бизнес и екотуризъм – защита на пейзажа като основен ресурс. Доклад. Зелен панаир, София, НДК зала 8, 10 ноември, 2007.
5. ПРОЕКТ „Биоразнообразието в Родопите – предпоставка за създаването на нови туристически продукти“. ПРОГРАМА ФАР 2005/017-454.03.03.02–17. В: Доклад на РТА „Родопи“ за Заключителна пресконференция, Смолян, 2008.
6. ПРОЕКТ „Опазване на биологичното разнообразие и икономически растеж – II“. Награди за иновационни екотуристически проекти. Октомври 2002 – 2003. Актуално състояние на проектите. ARD – България. В: Международен форум по екотуризъм „Екотуризъм – естествено България“, София, 2003.
7. <http://www.wto.org/> – Официален уеб сайт на Световната туристическа организация
8. <http://www.ecotourism.org/> – Официален уеб сайт на Международната екотуристическа общност
9. <http://www.baret-bg.org/> – Официален уеб сайт на Българска асоциация за селски и екологичен туризъм (БАСЕТ)
10. <http://www.infotourism.net/> – Инфотуризм – Електронно издание за туризъм

Д-р Десислава Иванова Алексова, хон. ас. в Нов български университет, гр. София, тел.: 0886347274, e-mail: dalexova@nbu.bg